

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

МУНДАРИЖА/СОДЕРЖАНИЕ/CONTENT

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

- 1. МАХМУДОВ Фируз Бахтиёр ўғли**
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНЧИЛИГИДА ДАВЛАТ
ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТЧИЛАРИ УЧУН ЎРНАТИЛГАН ТАҚИҚ ВА
ЧЕКЛОВ МАСАЛАЛАРИ.....8
- 2. НАРИМАНОВ Бекзод Абдувалиевич**
ЎЗБЕКИСТОНДА НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАР ТАРИХИ ВА
РИВОЖЛАНИШИНИНГ АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ.....18

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 3. ИСМАИЛОВ Баходир Исламович, Маманов Сардоржон Собир ўғли**
ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМ КОМПЛЕКСНОГО КОНТРОЛЯ КАК
ЭФФЕКТИВНОГО ИНСТРУМЕНТА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ
В ЧАСТНОМ СЕКТОРЕ.....30
- 4. АБДУЛЛАЕВ Хуршидjon Назрулло ўғли**
АУДИТОРЛИК ФАОЛИЯТИНИНГ ТАШКИЛИЙ- ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ.....37
- 5. JAMOLOV Azizjon**
TERM OF SUBJECTS OF INVESTMENT ACTIVITY: THEORETICAL AND
COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS.....44
- 6. EGAMOVA Dilrabo Talibovna**
KREDIT TALABLARI BO'YICHA INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARIGA
NISBATAN UNDIRUVNI QARATISH MASALALARI.....49
- 7. АҲРОРҚУЛОВ Анвар**
НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ МУЛКИЙ
АСОСЛАРИ.....56
- 8. АЛМОСОВА Шаҳноза**
ТРИПС БИТИМИ НОРМАЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК ҚОНУНЧИЛИГИГА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ҚИЛИШ
МУАММОЛАРИ.....63

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

- 9. ОТАХОНОВ Фозилжон Хайдарович**
НИЗОЛАРНИ МУҚОБИЛ ҲАЛ ЭТИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ
МЕХАНИЗМЛАРИ ТАКОМИЛЛАШМОҚДА.....72

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 10. КАРАКЕТОВА Дилноза Юлдашевна**
ОФИРЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТ СИФАТИДА ЁШ БОЛА, ҚАРИЯ, НОГИРОН
ЁКИ ОЖИЗ АҲВОЛДАГИ ШАХСЛАРНИ ХЎРЛАБ СОДИР ЭТИЛГАН
БЕЗОРИЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК.....80
- 11. ХЎЖАҚУЛОВ Сиёвуш Бахтиёрвич**

МУНДАРИЖА/СОДЕРЖАНИЕ/CONTENT

ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УМУМИЙ ПРОФИЛАКТИКАСИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ.....88

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

12.МАТЧАНОВ Алимжан Атабаевич

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДОКАЗЫВАНИЯ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИ.....96

13.ЮГАЙ Людмила Юрьевна

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....104

14.ЗУЛФУҚОРОВ Абдувахоб Абдумалик ўғли

ЙЎЛ-ТРАНСПОРТ ҲОДИСАСИ БЎЙИЧА ТРАСОЛОГИК ЭКСПЕРТИЗАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....112

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

15.СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович

ХАЛҚАРО ВА МИНТАҚАВИЙ ҲУЖЖАТЛАРДА ИШНИНГ МУСТАҚИЛ ВА ХОЛИС СУД ТОМОНИДАН КЎРИБ ЧИҚИЛИШИ ҲУҚУҚИ.....118

16.ГАФФАРОВА Шахноза Нуритдиновна

ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ВА ЭРКАКЛАР ТЕНГ ҲУҚУҚЛИЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ.....126

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

17.АЛИМОВ Гайбулла Алимович

ЮРИДИК ШАХСЛАР ЖАВОБГАРЛИГИ: АМЕРИКА ҚЎШМА ШТАТЛАРИ ТАЖРИБАСИ.....134

18.ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна

"ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ" КАК СРЕДСТВО КУЛЬТУРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ, ИНСТРУМЕНТ УКРЕПЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ НАУЧНЫХ СВЯЗЕЙ ИИ КАТАЛИЗАТОР РАЗВИТИЯ НАУКИ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ.....141

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

АЛМОСОВА Шаҳноза

Тошкент давлат юридик университети магистранти

E-mail: alshahknoza@gmail.com

ТРИПС БИТИМИ НОРМАЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК ҚОНУНЧИЛИГИГА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): АЛМОСОВА Ш. ТРИПС БИТИМИ НОРМАЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК ҚОНУНЧИЛИГИГА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ // Юрист ахборотномаси - Вестник юриста - Lawyer herald. № 3 (2020), Б.63-71.

 №3 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-3-8>

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистон Республикасининг Жаҳон Савдо Ташкилотига аъзо бўлиши асносида интеллектуал мулк соҳасидаги миллий қонунчилигини ташкилотнинг Интеллектуал мулкнинг савдо жиҳатларига оид битими (ТРИПС) нормаларига уйғунлаштириш масалалари ёритиб берилади. Ўзбекистон Республикаси интеллектуал мулк қонунчилигини ушбу битим билан ўзаро номувофиқ бандлар бўйича қиёсий таҳлил олиб борилади. Бундан ташқари, мамлакатимиздаги интеллектуал мулк ҳуқуқлари муҳофазаси тизимида бугунги кундаги кузатилаётган муаммолар ва оптимал муҳофаза режимини яратиш зарурати ҳақида маълумотлар келтирилади. Мақолада қонунчилик нормаларини битим бандлари билан уйғунлаштириш юзасидан муаллиф томонидан бир неча таклиф ва тавсиялар берилади.

Калит сўзлар: интеллектуал мулк ҳуқуқлари муҳофазаси, имплементация қилиш, ТРИПС битими, контрафакция ва қароқчилик, интеллектуал мулк ҳуқуқларини қўллаш амалиёти, ИМҲ бузилиши бўйича жавобгарлик, ҳимоя режими.

АЛМОСОВА Шаҳноза

Магистрант Ташкентского государственного юридического университета

E-mail: alshahknoza@gmail.com

ПРОБЛЕМЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ НОРМ СОГЛАШЕНИЯ ТРИПС В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

АННОТАЦИЯ

В статье освещаются вопросы гармонизации национального законодательства Республики Узбекистан в сфере интеллектуальной собственности с нормами Соглашения Всемирной Торговой Организации по торговым аспектам интеллектуальной собственности (ТРИПС) при вступлении Республики Узбекистан в организацию. Проведен сравнительный анализ законодательства Республики Узбекистан по пунктам несовместимым с настоящим Соглашением. Кроме того, представлена информация о проблемах, наблюдаемых сегодня, в системе защиты прав интеллектуальной собственности в нашей стране и необходимости создания оптимального режима защиты. В статье представлен ряд предложений и рекомендаций автора по гармонизации законодательных норм с положениями Соглашения.

Ключевые слова: защита прав интеллектуальной собственности, имплементация, соглашение ТРИПС, контрафакция и пиратство, практика правоприменения прав интеллектуальной собственности, ответственность за нарушения ПИС, режим защиты.

ALMOSOVA Shakhnoza

Master student of Tashkent State University of Law

E-mail: alshahknoza@gmail.com

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE NORMS OF THE TRIPS AGREEMENT IN THE LAW OF INTELLECTUAL PROPERTY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**ANNOTATION**

The article highlights the issues of harmonization of the national legislation of the Republic of Uzbekistan in the field of intellectual property with the norms of the World Trade Organization Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) upon the country's accession to the organization. A comparative analysis of the legislation of the Republic of Uzbekistan on incompatible sections with this Agreement is carried out. In addition, information is provided about the problems observed today in the system of protection of intellectual property rights in our country and the need to create an optimal protection regime. The article presents a number of suggestions and recommendations of the author on the harmonization of legislative norms with the provisions of the Agreement.

Keywords: intellectual property rights protection, implementation, TRIPS Agreement, counterfeiting and piracy, intellectual property rights enforcement, liability for IPR violations, protection regime.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ташаббуси билан ишлаб чиқилган "2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси" учинчи бўлими "Иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари"га бағишланган бўлиб, унда республиканинг хорижий инвесторлар учун халқаро имиджи ва жозибадорлигини оширишга қаратилган қатор чора-тадбирлар келтирилган.

Маълумки, Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) ҳозирги кунда савдо соҳасида халқаро ташкилот ҳисобланади ва жаҳон савдосининг 90 фоизидан ортиғи ушбу

ташкilot доирасида олиб борилади. Шу сабабли, бу ташкilotга аъзо бўлиш Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий сиёсатининг асосий йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Шу муносабат билан, Ўзбекистон қонунчилигини ЖСТнинг асосий битимлари талаблари, жумладан Интеллектуал мулк ҳуқуқларининг савдога оид жиҳатлари тўғрисидаги битими (ТРИПС) нормалари билан уйғунлаштириш масалалари долзарб аҳамият касб этмоқда. Қонунларимизни жаҳон стандартларига уйғунлаштириш ҳам республиканинг йирик молиявий ташкilotларга интеграциялашувида, ҳам оптимал муҳофаза режимини яратишда жуда муҳим.

Рақобат қўмитаси томонидан эълон қилинган маълумотларга кўра, охириги 5 йил давомида республикада ноҳалол рақобат бўйича келиб тушган шикоятлар сони 7 мартага кўпайган [1]. Судлар томонидан кўрилган шикоятлар натижаларидан бир ҳолат аён бўладики, судлар маҳаллий тадбиркорларга кўпроқ ён босишмоқда, яъни жавобгар сифатида маҳаллий ишлаб чиқарувчининг судларда устунликка эга бўлаётгани бор ҳақиқат. Ўзбекистон Республикаси интеллектуал мулк ҳуқуқлари муҳофазаси тизимининг яна бир оғриқли нуқтаси бу соҳадаги ҳуқуқбузарликлар учун етарли мулкый жавобгарлик белгиланмаганлиги бу ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши давомийлигини келтириб чиқармоқда. Бундан ташқари, ҳуқуқ эгасига етказилган зарар ўрнини қоплаш бўйича ҳам ўрнатилган амалиёт мавжуд эмас. Божхона маъмурияти ҳам контрафакт ёки қароқчилик асосида ўзлаштирилган интеллектуал мулк объектлари бўйича тўғридан-тўғри таъсир чораларини қўллай олмайди. Бу ҳолатлар эса соҳадаги қонунчилик такомиллаширилиши лозимлигидан далолат беради.

С.Элисон [2] ва К.Ю. Петер [3] каби олимлар фикрларига кўра, ТРИПС битими билим ва яратувчанлик маҳсуллари савдосини енгиллаштириш, интеллектуал мулк борасидаги савдо низоларини ҳал қилиш, шу билан бирга, ЖСТ аъзоларига ўз миллий мақсадларига эришишларини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Бу битим интеллектуал мулк ва савдонинг ўзаро боғлиқлигининг ҳуқуқий тан олинисидир.

ТРИПС битими 5 та кенг қамровли масалаларни ўз ичига олади:

Умумий қоидалар ва кўп томонлама савдо тизимининг асосий тамойиллари халқаро интеллектуал мулкка қай тарзда татбиқ этилади?;

Аъзо давлатлар таъминлаши керак бўлган интеллектуал мулк ҳуқуқлари ҳимоясининг минимум стандартлари қандай?;

Аъзо давлатлар битимда кўрсатилган нормаларни ўзларининг ҳудудларида кучга киритиш учун қандай процедураларга амал қилишлари керак?;

ЖСТ аъзолари орасида интеллектуал мулк билан боғлиқ низолар қай тариқа ҳал этилади?;

ТРИПС нормаларини имплементация қилишда махсус ўтиш даври муддатлари қанча?

Ушбу шартнома глобал корпоратив тузилмаларнинг тижорат манфаатларига ва уларнинг ривожланаётган мамлакатлардаги технология бозорига кириши учун катта аҳамиятга эга. Бугунги кунда, "билимни мулкка айлантириш" борасидаги уринишлар авж олган пайтда, интеллектуал мулк бўйича қонунчилик - бу шундай сиёсий жараёнки, муайян ҳуқуқ тушунчалари ва вазифалар институционализация қилинган, аммо ҳар бир қарор янги низоларни чақиради [4]. Маҳаллий саноатни қўллаб-қувватлаш мақсадида баъзи давлатларда тадбиркорлар уларга технологиялардан нусха кўчириш ва ушбу технологияларни ўзларига мослаштиришга имкон берадиган кучсиз патент ҳуқуқлари учун курашишади.

ТРИПС имзоланишидан олдин глобал интеллектуал мулк тизимида танланиши керак бўлган шартномалар бир нечта бўлиб, улар ичидан ТРИПСнинг танлаб

олинишига унинг барча ЖСТ аъзоларига интеллектуал мулкнинг деярли барча объектларига муҳофазанинг минимум стандартларини аниқ муддат доирасида жорий қилганлиги сабаб бўлди. ТРИПС биринчилардан бўлиб хусусий секторда яратилган интеллектуал мулкка катта урғу берди ва унга бўлган ҳуқуқларни тўла тан олиш мажбуриятини аъзо давлатларга юкледи. Бундан ташқари, ТРИПС Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (БИМТ) қоидаларини ва иккитомонлама шартномаларни ўз ичига олди, бошқа бир қатор давлатлар ҳисобига уларнинг амал қилиши доирасини кенгайтирди ҳамда мазкур қоидалар ва шартнома шартларини самарали татбиқ этиш механизмига (ЖСТнинг низоларни ҳал этиш тизими) боғлади [5].

Ривожланган мамлакатлар ТРИПСга ҳам ўзларининг интеллектуал мулкни муҳофаза қилиш стандартларига ва институтларига эгаллиги боис уларда фақат миллий интеллектуал мулк қонунчилиги ва маъмуриятига кичик ўзгаришларга эҳтиёж сезилди холос. Ривожланаётган давлатларда эса ТРИПС нормаларини имплементация қилиш интеллектуал мулкни муҳофаза қилиш стандартларини кучайтириш, жумладан, муҳофаза қўлами ва муддатини ошириш, мавжуд қонун ҳужжатларини қайта кўриб чиқиш, янги қонунлар яратиш, ҳуқуқни қўллаш амалиётини кучайтириш, маъмурий тартибга солиш тизимини янгилаш, энг асосийси, интеллектуал мулк муаммоларини ҳал қилиш учун каттароқ моддий ресурсларни жалб қилишни тақозо қилди.

Шу муносабат билан, ТРИПС тарафдорлари баъзи зиддиятли масалалар бўйича ривожланаётган мамлакатларга ён босишга қарор қилишди (бу ривожланган давлатларга ҳам тааллуқли, масалан, йирик интеллектуал мулк тармоқ маҳсулотларини импорт қилувчи давлат). Булардан бири ТРИПСнинг кириш қисмидаги ЖСТ аъзо давлатларига ўз миллий ҳуқуқий тизимлари ва амалиётларидан келиб чиқиб ТРИПС қоидаларини имплементация қилиш ҳуқуқининг берилишидир. Яна бир шундай банд соғлиқни сақлаш ва озиқ-овқат тизимини ҳимоя қилишга қаратилган чоралар кўриш, ижтимоий-иқтисодий ва технологик ривожланиш учун муҳим бўлган соҳаларга қизиқишни кучайтиришга бўлган ҳуқуқларни назарда тутди [6].

Ўзбекистон ҳам ривожланаётган давлатлардан бири сифатида айнан ривожланаётган давлатларнинг бу борадаги тажрибаларини ўрганган ҳолда ўзи учун энг оптимал имплементация мезонларини танлаб олиши керак. Бунда миллий ҳуқуқий тизимимиз ва амалиётимиз, шунингдек мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий фаровонлиги ва технологик тараққиёти учун хизмат қилувчи миллий манфаатлари инобатга олиниши зарур.

Ўзбекистоннинг ЖСТга аъзо бўлишини таъминлашда интеллектуал мулк соҳасидаги қонунларни ташкилотнинг ТРИПС битими билан уйғунлаштиришда миллий қонунчилигимизни ТРИПС бандлари билан ўзаро қиёсий таҳлил қилар эканмиз, бир неча номувофиқ нормаларга дуч келамиз.

Интеллектуал мулк ҳуқуқи соҳасида амалдаги қонунчиликни ТРИПС битими асосида такомиллаштириш учун қуйидагиларни эътиборга олиш ва амалга ошириш лозим бўлади:

Режим масаласи. Маълумки, миллий режим ва энг мақбул "миллий режим"и ЖСТнинг асосий тамойилларидан саналади, яъни ташкилотга аъзо бўлиб кирмоқчи бўлган ҳар қандай мамлакатдан нафақат ташқи савдода (товарлар ва хизматлар савдоси), балки интеллектуал мулк ҳуқуқлари муҳофазаси тизимида ҳам ушбу режимлар ҳам моддий ҳуқуқ нормаларида, ҳам амалиётда таъминланиши талаб этилади. Шу сабабли, битимнинг 3 (миллий режим) ва 4 (миллий режим, энг мақбул режим)-моддаларидаги бандлар интеллектуал мулк соҳасидаги

қонунларимизнинг ҳар бирига ёки Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 1032-моддаси (Интеллектуал мулк объектларини ҳуқуқий муҳофаза қилиш)га имплементация қилиниши лозим.

Мутлақ ҳуқуқларни кенгайтириш. ТРИПСнинг 14-моддаси 1-қисми ЖСТ аъзоларига фанограмма ижрочиларига уларнинг ошкор этилмаган ижроларини ёзиб олиш ва такрорлашни, уларнинг жонли ижроларини симсиз воситалар ёрдамида узатиш ва барчанинг эътиборига етказишни таъқиқлаш ҳуқуқи ва шу модданинг 2-қисмида фонограммаларни бевосита ва билвосита такрорлашни таъқиқлаш ҳуқуқи берилишини назарда тутди. Шу сабабли, "Муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида"ги қонуннинг 47-моддаси (Ижрочининг ҳуқуқлари) 2-қисми 5-банди ва 50-моддаси (Фонограмма тайёрловчиларнинг ҳуқуқлари) 2-қисми маълум ҳаракатларни амалга ошириш ёки бундай ҳаракатларга рухсат бериш билан боғлиқ мутлақ ҳуқуқлар таъқиқлаш билан боғлиқ қоидалар билан тўлдириши лозим. Худди шу тарзда, ТРИПС битимининг 16-моддаси 1-қисми товар белгиси эгаси мутлақ ҳуқуқлари қаторига учинчи шахлар томонидан айни бир хил ёки ўхшаш товар белгисининг ноқонуний фойдаланилишини таъқиқлаш ҳуқуқини ҳам назарда тутди, шу мақсадда "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисида"ги Қонуннинг 26-моддаси 1-қисмидаги товар белгиси эгасига ушбу товар белгисидан фойдаланиш ва тасарруф этишдан ташқари, уни учинчи шахсларнинг ноқонуний фойдаланишини таъқиқлаш ҳуқуқини ҳам мутлақ ҳуқуқлар сирасига қўшиш мақсадага мувоиқ бўлади.

Жуғрофий кўрсаткичлар. Ўзбекистон Республикасининг "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисида"ги Қонунини ТРИПС бандлари билан ўзаро мувофиқлаштирилиши борасидаги энг катта масала бу жуғрофий кўрсаткичлар ҳисобланади. Яна бир эътиборли жиҳати шундаки, 1999 йил 4 июнда имзоланган ва шу санадан Ўзбекистон Республикаси учун кучга кирган "Сохта товар белгилари ва жуғрофий кўрсаткичлардан фойдаланишни чеклаш ва олдини олиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида"ги (Соглашение о мерах по предупреждению и пресечению использования ложных товарных знаков и географических указаний) Минск шартномасидаги [7] жуғрофий кўрсаткичлар тушунчасининг таърифи ТРИПС битимида бу объектга берилган таъриф билан айнан ўхшаш. Ўзбекистон Республикаси бу шартномага анча олдин қўшилганига қарамай, бу интеллектуал мулк объекти қонунчилигимизда ўз аксини топмаган. Интеллектуал мулкнинг ушбу объектига оид ТРИПС битими қоидаларини миллий қонунчилигимизга 2 усулда имплементация қилиш мумкин:

биринчи усули, Ўзбекистон Республикасининг "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисида"ги қонунини "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва жуғрофий кўрсаткичлар тўғрисида"ги қонунга ўзгартириш киритиш;

иккинчи усули, "Жуғрофий кўрсаткичлар тўғрисида"ги қонун қабул қилиш.

Соҳа мутахассислари томонидан ўрганилган маълумотлардан келиб чиқиб, Ўзбекистон учун иккинчи усул маъқул эканлигини айтиш мумкин, чунки ТРИПС битими ёки ривожланган давлатлар интеллектуал мулк ҳуқуқлари муҳофазаси амалиётидаги жуғрофий кўрсаткичлар қадокланган сув маҳсулотларини назарда тутмайди, бизда эса "Чортоқ", "Хумсон", "Омонхона" каби жой номи ва товарнинг мазкур жой номи билан боғлиқ хусусиятларни акс эттирувчи сув маҳсулотлари мавжуд, улар товар келиб чиққан жойи номи сифатида ҳимояланган.

Ҳаммага маълум товар белгилари. Ўзбекистон Республикасининг "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари

тўғрисида"ги қонуни ҳаммага маълум товар белгилари муҳофазаси борасида ҳам баъзи қўшимча нормалар киритилишини талаб этади. Ушбу қонуннинг 321-моддаси ТРИПС битимининг 16-моддаси 2-қисми асосида товар белгиси ҳаммага маълум товар белгиси сифатида эътироф этилиши учун зарур мезонлар тўла кўрсатилиши мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Мажбурий лицензия бериш тартибини такомиллаштириш. Ўзбекистон Республикасининг "Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида"ги Қонуни қайта кўриб чиқилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатдир. Жумладан, ушбу қонуннинг 11-моддаси патент эгалари патент рўйхатга олинган санадан бошлаб уч йил мобайнида саноат мулки объектидан фойдаланмаса ёки етарли даражада фойдаланмаса, ушбу муҳофаза этилаётган саноат мулки объектидан фойдаланишни хоҳловчи ва фойдаланишга тайёр ҳар қандай шахс, патент эгаси лицензия шартномаси тузишдан бош тортган тақдирда, ўзига мажбурий номуллақ лицензия беришни сўраб судга илтимоснома билан мурожаат қилиши мумкинлигини назарда тутлади. Ушбу қонуннинг 32-моддаси 5-қисмида эса саноат мулки объектидан патент эгасининг розилигисиз мутаносиб миқдорда унга товон тўлаган ҳолда фойдаланилишига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда рухсат бериши мумкинлиги тўғрисидаги қоида киритилган. Аммо, юқорида кўрсатилган қонун моддаларидаги қоидалар мажбурий лицензиялашнинг умумий мазмунини ва аниқ воситаларини ёритиб бермайди, шу боисдан ушбу қонун мажбурий лицензия бериш бўйича ваколатли орган ва унинг процедураларига оид қўшимча нормалар билан тўлдирилиши мақсадга мувофиқ.

Микроорганизмлар, биологик бўлмаган ва микробиологик жараёнлар. ТРИПС битимининг 27.3 (b)-моддасига мувофиқ, мажбурий патентлаштирилиши керак. Бироқ, улар "Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида"ги қонуннинг 6-моддасидаги патентга лаёқатли объектлар қаторига киритилмаган, шу боисдан ушбу модда биологик бўлмаган ва микробиологик жараёнлар билан тўлдирилиши лозим.

Процессуал нормалар. ТРИПСнинг 34-моддасига асосан, аъзо давлатлар суд органлари усулга оид ҳуқуқбузарлик билан боғлиқ маълум процессуал ҳолатларда исботлаш мажбуриятини даъвогардан жавобгарга кўчириш ҳуқуқига эга. Яъни, олинган айни бир турдаги маҳсулот акси исботланмагунча патентланган усулда олинган ҳисобланади, жавобгардан эса уни патентланган усулдан бошқа усулда олинганини исботлаш талаб этилади. "Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида"ги қонуннинг 30-моддаси ҳам жавобгарнинг ўз янги маҳсулотининг янги патент билан ҳимоя қилинмаган усулда олинганлигини исботлаш мажбурияти кўзда тутувчи банд билан тўлдирилиши мақсадга мувофиқ.

Жиноий санкциялар. ТРИПС битимининг 61-моддаси ЖСТ аъзоларидан ҳеч бўлмаганда тижорат мақсадида товар белгилари атайдан сохталаштирилган ҳолатларда ёки муаллифлик ҳуқуқи соҳасидаги қароқчилик ҳолатлари учун жиноятларни кўриб чиқиш процедураси ва жазо чораларини кўришни талаб қилади. ТРИПС битимининг қоидаларига кўра, "товар белгисига оид контрафакт товарлар" - шу турдаги товарлар учун қонуний равишда рўйхатдан ўтказилган товар белгиси билан ўхшаш ёки муҳим жиҳатлари бўйича бундай товар белгисидан ажратиб бўлмайдиган ва товар белгиси эгасининг ҳуқуқларини бузадиган рухсатсиз белгилари бўлган товарлар (шу жумладан, ўрови ҳам) ҳисобланади. "Муаллифлик ҳуқуқи билан ҳимояланган маҳсулотларнинг ноқонуний нусхалари"-бу муаллифлик ҳуқуқи эгасининг розилигисиз тайёрланган ва тўғридан-тўғри ёки билвосита, ушбу нусханинг яратилиши амалдаги ички қонунчиликка мувофиқ муаллифлик

ҳуқуқи ёки турдош ҳуқуқларнинг бузилиши ҳисобланадиган нусхалардир.

Юқоридаги икки қонунбузарлик ҳолатлари тушунчалари республикамиз қонунчилигининг ҳеч қайсида, жумладан, Жиноят кодексида, "Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида"ги қонунда ёки "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисида"ги қонунда ҳам алоҳида ажратиб таъриф берилмаган.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 149-моддаси (Муаллифлик ва ихтирочилик ҳуқуқларини бузиш) тафаккур мулки объектларининг муаллифлик жиҳатлари билан боғлиқ бўлиб, товар белгиларига бўлган ҳуқуқлар ва патент ҳуқуқларининг бузилишини келтириб чиқарадиган хатти-ҳаракатлар юзасидан жазо чораларини кўзда тутмаган. Шу сабабли, Жиноят кодексининг 149-моддаси барча интеллектуал мулк объектларига нисбатан жиноий ҳимоя воситаларини ва жиноятларни аниқ белгилаши кераклигини инобатга олиб қўшимчалар киритилиши лозим.

Интеллектуал мулк ҳуқуқларини бузилган учун жавобгарлик масалаларида жиноят қонунчилиги қоидаларини қўллаш борасида, ТРИПС битимида кўра ЖСТ аъзолари муаллифлик ҳуқуқи билан ҳимояланган асарлар ва товар белгилари ёки интеллектуал мулкнинг бошқа объектлари билан боғлиқ бошқа ҳуқуқбузарликлар учун жиноий жазо чораларини қўллашлари мумкин. Бироқ, контрафакция ва қароқчилик доирасидан ташқаридаги фаолиятга қарши жиноий чоралар талаб қилинмайди.

Жавобгарлик масалалари. Ўзбекистондаги мавжуд интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасидаги республикамиз амалиётига назар ташласак, "Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида"ги қонунининг 5-бобида (Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш) ҳуқуқбузарлик ҳолатлари тавсифи тўлиқ берилган ва уларга нисбатан аниқ ҳимоя қилиш усуллари белгиланган. "Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида"ги Ққонуннинг 13-моддаси 3-қисмида саноат мулки объектдан патент эгасининг мутлақ ҳуқуқини бузган ҳолда фойдаланаётган шахсга нисбатан кўриладиган таъсир чоралари ва 39-моддада саноат мулки объектлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор шахсларга нисбатан белгиланган тартибда жавобгарлик назарда тутилади. Аммо, улар умумий характерда бўлиб, моддий-ҳуқуқ нормаларини тўла очиб бермаган. "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисида"ги Қонуннинг 38-моддасида товар белгиларига ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун белгиланган тартибдаги жавобгарлик кўзда тутилган. "Селекция ютуқлари тўғрисида"ги қонунда ҳуқуқни қўллаш борасидаги қоидалар мавжуд эмас, аммо қонуннинг 45-моддасида кўра, "Селекция ютуқлари тўғрисида"ги Қонунни бузиш "белгиланган тартибда" жавобгарликка олиб келади. Фуқаролик кодексининг селекция ютуқлари тўғрисидаги қисмида патентга бўлган ҳуқуқлар бузилишига нисбатан қўлланиладиган чоралар селекция ютуқларига бўлган ҳуқуқларни муҳофаза қилиш билан боғлиқ муносабатларга ҳам татбиқ этилиши белгиланган. Бироқ, ушбу чоралар ТРИПС битимининг III қисмига мувофиқ талаб қилинадиганларга қараганда анча кам.

Юқорида келтирилган маълумотлардан кўриш мумкинки, кўплаб моддий ҳуқуқ нормаларимиз интеллектуал мулк ҳуқуқлари бузилганлик учун жавобгарлик масалаларини кенг қамраб олмаганлигини, одатда бу борада фуқаролик ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган умумий қоидалар асосида жавобгарлик белгиланиши кўрсатилганлигини гувоҳи бўламиз.

Божхона назорати. ТРИПСнинг 60-моддаси ЖСТ аъзоларига унча катта бўлмаган миқдорда нотижорат мақсадлардаги товарларни чоралар кўрилмайдиган товарлар қаторига киритишга рухсат беради (лекин талаб этмайди). Бутунжаҳон божхона ташкилоти, агар давлатлар *de minimus* қоидасини қабул қиладиган бўлса, уни фақат тор доирада қўллашни тавсия қилади, чунки савдогарлар томонидан бу қоиданинг суистеъмол қилиниши эҳтимолини ҳам инкор этиб бўлмайди. Таъкидлаш жоизки, *de minimus* тамойили ТРИПС битимидаги божхона органлари томонидан кўриладиган чора-тадбирлар бўлимидаги ягона чора қўллашни истисно қилувчи ҳолатдир. Ўзбекистон Республикаси Божхона кодекси 383-моддаси (Божхона органлари томонидан интеллектуал мулк объектларига бўлган ҳуқуқларни ҳимоя қилиш бўйича чоралар кўрилмайдиган товарлар) чора қўллашни истисно қилувчи ҳолатлар эса анча кўп. Шу сабабли, Ўзбекистон Республикаси божхона қонунчилигига ТРИПС битими нормаларини имплементация қилиш учун ушбу модда қайта кўриб чиқилиши ва чоралар кўрилмайдиган товарлар қатори қисқартирилиши лозим. Бундан ташқари, ТРИПС битими аъзо давлатлардан божхона органларига тахмин қилинаётган ҳуқуқбузарликка қарши *ex officio* ҳаракатини жорий этиш (ҳуқуқ эгасининг аризасидан қатъи назар ўз ташаббусига кўра товар чиқиб кетишини тўхтатиб туриш чорасини қўллаш ваколатини бериш)ни талаб этади. *Ex officio* принципига кўра, божхона реестрига киритилган ёки киритилмаганидан қатъий назар интеллектуал мулк объектларига бўлган ҳуқуқларни ҳуқуқ эгаси ёки унинг вакилининг аризасидан қатъий назар божхона органлари ўз ташаббусига кўра тўхтатиб туришни амалга ошириши мумкин. Аммо, бу ТРИПС битимининг мажбурий талаби эмас.

Ўтиш даври муддатидан фойдаланиш. ЖСТ томонидан ташкилотга аъзо бўлиш жараёнида мамлакатларга босқичма-босқич тарзда ташкилот доирасидаги мажбуриятларига риоя этилишини таъминлаш ва мамлакат қонунчилигига тегишли ўзгартириш ва қўшимчаларни киритиб бориш мақсадида ўтиш даври муддати (Transition period) тақдим этиб келинган. Хусусан, ТРИПС битими 65-моддаси 3-бандига мувофиқ, ЖСТнинг марказий режалаштирилган иқтисодиётдан эркин бозор иқтисодиётига ўтиш жараёнидаги ЖСТнинг аъзо давлати интеллектуал мулк тизими ислоҳотини амалга оширишда соҳага оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилишга доир муаммоларга дуч келиши сабабли ўтиш даври муддатидан фойдаланиш мумкинлиги белгиланган.

Бугунги кунда кўплаб ривожланган мамлакатлар ЖСТга аъзо бўлишда ўтиш даври муддати зарур эмаслигини таъкидлашмоқда. Уларнинг таъкидлашича, ҳозирги пайтда ЖСТга аъзо бўлаётган мамлакатлар ўз қонунчилиги ва ЖСТ мажбуриятларига доир бошқа маъмурий процедураларни ташкилотга қўшилиш жараёнининг ўзида мувофиқлаштиришлари учун етарли вақт ва имконият бўлади. Бироқ, Ўзбекистон учун аъзо бўлиш жараёнида ўтиш даври муддатидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Чунки, Ўзбекистонда патент божлари миқдори Ўзбекистон фуқаролари ва хорижий фуқаролар учун фарқли миқдорда белгиланган, шунингдек, божхона қонунчилиги ҳам ТРИПС бандлари билан мувофиқлаштирилиши вақт талаб этадиган жараён дир. Хусусан, ўтиш даври бевосита патент божлари, божхона қонунчилиги нуқтаи-назаридан муҳим саналади.

Бугунги кунда мамлакатимизда интеллектуал мулк эгаларининг қонуний манфаатлари бузилишига қарши жазо санкциялари, жумладан жиноий таъқиб нормалари қонунчиликда мавжуд бўлса-да, фуқароларнинг интеллектуал мулк соҳасига ҳурмати ва ҳуқуқий маданияти етарли даражада шаклланмаганлиги ҳуқуқбузарликларнинг фильмлар, мусиқа асарлари, нашриёт ва дастурий таъминот маҳсулотларининг назорат қилиб бўлмайдиган қароқчилиги, фармацевтик,

кимёвий, АКТ соҳалардаги патент ҳуқуқларининг бузилиши, истеъмол товарлари, электрон жиҳозлар, автомобил қисмлари ва саноат маҳсулотлари контрафакцияси кабиларни ўз ичига олмоқда.

Бу муаммолар билан курашда давлатданинтеллектуал мулк ҳуқуқлари муҳофазаси бўйича ҳам қонунчиликдаги, ҳам ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги бўшлиқлар устида ишлаш ва зарур ресурслар, сиёсий ирода ва катта эътибор жалб этилишини тақозо қилади. Кундан-кунга янги савдо белгилари, хизмат кўрсатиш турлари ва барча соҳаларда инновациялар сони кўпайиб бораётган ривожланаётган давлатлардан бири сифатида Ўзбекистон учун ҳам ушбу муаммоларни ҳал этишда керакли куч ва манбалардан ташқари, сиёсий ташаббус ҳам жуда муҳим. Бу мамлакатнинг нафақат ЖСТга аъзолигини таъминлаш, балки интеллектуал мулк ҳуқуқларини муҳофаза қилишда оптимал ҳимоя режимини яратишга эҳтиёждан келиб чиқмоғи лозим.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. <https://www.uzreport.uz/analytics/zashita-intellektualnoy-sobsvennosti-v-uzbekistane-problemi-puti-ih-resheniya>
2. Slade Alison. "The Objectives and Principles of the WTO TRIPS Agreement: A Detailed Anatomy." *Osgoode Hall Law Journal* 53.3 (2016): 948-998. P- 974-994. <http://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/ohlj/vol53/iss3/6>
3. Peter K. Yu: The Objectives And Principles Of The Trips Agreement. *Houston Law Review* [46:4. 2009. P-990. <http://ssrn.com/abstract=1398746>
4. Frederick M. Abbott. The WTO and TRIPS Agreement and Global Economic Development. *PUBLIC POLICY AND GLOBAL TECHNOLOGICAL INTEGRATION*, pp.39-65, Kluwer Law International, 2012. <http://ssrn.com/abstract=1989044>
5. Justin Malbon and Charles Lawson: Interpreting and Implementing the TRIPS Agreement. Is it Fair? Law School, Monash University, Melbourne, Australia. 2008. p-53 <https://b-ok.cc/book/818295/fa1c09>
6. Carolyn Deere: The Implementation Game: The TRIPS Agreement and the Global Politics of Intellectual Property Reform in Developing Countries. Oxford University Press 2009. P-65. <https://b-ok.cc/book/860843/261520>
7. <https://lex.uz/docs/2695399?query>
8. Frederick M. Abbott: Doha Declaration On the TRIPS Agreement And Public Health: Lighting A Dark Corner In the WTO. *Journal of International Economic Law* (2002). Oxford University Press <http://ssrn.com/abstract=1493725>